

KISÉRLET AZ INTRAGENERÁCIÓS MOBILITÁS
EMPIRIKUS VIZSGÁLATÁRA /Részlet/

I. A kutatók módszertana

A mobilitás elméleteknek és vizsgálatoknak tekintélyes hagyományokra visszatekintő, de napjainkban is gazdagon bújzódó irodalma van a szociológiában. A magyar szociológia sem marad le a világszinvonaltól: nem hiánycikkek minálunk sem a mobilitás elméletek és vizsgálatok. Mi is ezek számát kívánjuk szaporítani.

A mobilitást két metszetben, földrajzi és társadalmi aspektusban elemezzük. A földrajzi mobilitás jelentése egyértelmű, - erre ezuttal nem térünk ki. A társadalmi mobilitás az egyének vagy csoportok, rétegek, osztályok mozgása egyik társadalmi pozícióból a másikba. A társadalmi jelző a migrációt jellemző földrajzi jelző megfelelője, a pozíció fogalma pedig magában foglalja a vertikális és horizontális elmozdulást egyaránt - de nem tartalmazza az elmozdulás irányát. A következő szinten az intra- és intergenerációs mobilitás osztályai következnek.

Célunk a teljes életpályákat figyelembe vevő mobilitás többszemponu elemzése, s a társadalmi-gazdasági valóság mobilitásra gyakorolt hatásának vizsgálata.

A Magyarországon folytatott mobilitás vizsgálatok eddig főleg kérdőíves módszerre épültek. Mi a dokumentumanalizisre épülő módszert tartjuk a legkielégítőbbnek. A munkakönyv hivatalosan is a munkahely- és munkakör-változások dokumentuma. Ezért joggal feltételeztük, hogy elemzése a lehető leghitelesebb adatokat szolgáltatja számunkra tulajdonosa életpályájáról.

II. A Perőcsényi Petőfi TSZ-ben és a Pilisi Állami Erdőgazdaság Visegrádi Erdészetében dolgozók munkakönyveinek elemzése.

Az intragenerációs mobilitás vizsgálatát a Perőcsényi Petőfi TSZ 50 alkalmazottjának és a Pilisi Állami Erdőgazdaság Visegrádi Erdészete /ezentúl PÁEG/ 100 dolgozójának

munkakönyvei alapján végeztük el. A perőcsényi 50 munkakönyvet véletlenszerűen választottuk ki, a PÁEG munkakönyvei az ott dolgozók teljes körét felölelik. A rendelkezésünkre álló adatokat több szinten dolgoztuk fel.

1. A társadalmi és gazdasági környezet hatásai. Földrajzi mobilitás

1. tábla

A munkavállalások száma a Perőcsényi Petőfi TSZ-ben a Perőcsénytől való távolság tükrében

	A Perőcsénytől való távolság légvonalban /km/	Munkavállalások száma
Budapest	57	113
Vác	32	25
Szob	18	25
Vámosmikola	7	32
Kemence	4	36
Tésa	4	14
Perőcsény	0	71

A táblázat elemzése során észrevehető, hogy a Perőcsénytől való távolodás szerint csökken az egyes településeken a munkavállalások száma. Kivételt képez ez alól Budapest. A távolság ellenére a városokban történt munkavállalások száma nagy. A városok vonzó hatását azzal is magyarázhatjuk, hogy ott sokkal több lehetőség áll egy-egy munkavállaló rendelkezésére, mint a kisebb településeken. Ebben az értelemben a városokban nagyobb az egyén szabadsága, mint a falvakban.

A munkavállalók mozgását a természetes földrajzi határok is befolyásolják. Északon az országhatár, nyugaton a Dunavonala, keleten Hont község bizonyult választóvonalnak.

Perőcsényben és a környező falvakban eddig - mivel kis települések - csak néhány munkalehetőség volt. Ez a tény kényszerhelyzetet teremtett.

A megvizsgált települések vonzása változó az adott időszakban. A következőkben ennek az elemzésére kerül sor.

2. tábla
A Perócsényi Petőfi TSZ-ben foglalkoztatottak
munkavállalásai településként, 1970-75. ¹

Település	1950-56	1957-61	1962-67	1968-	Összesen
Budapest	15	37	35	26	113 fő
Perócsény	6	5	7	53	71 fő
Kemence	13	18	5	0	36 fő
Vámosmikola	2	3	21	6	32 fő
Szob	8	6	1	10	25 fő
Vác	3	2	9	11	25 fő
Tésa	1	0	1	12	14 fő

A táblázatból kitűnik, 1968-ig Budapest munkaerő vonzása volt a legerősebb. 1968 után csökkenés figyelhető meg. A csökkenés valószínű oka a TSZ-ek megszilárdulása, fejlődése, de új üzemek, így a DCM, a FORTE, a Váci Kötöttárugyár stb. is több munkalehetőséget kínáltak a környéken élőknek. A dolgozók már otthon is megtalálták számításukat, nem kellett ingázniuk vagy ideiglenesen városba költözniük.

Vác és Szob összes munkavállalásainak száma megegyező; Budapestnél kevesebb. Hogy miért, azt Budapest és a két kisváros eltérő "vonzerejével" magyarázhatjuk. Ha azonban a két város munkaerő vonzását az időrendi kategóriák szerinti bontásban vizsgáljuk - különbségeket tapasztalunk. Szobnak az ötvenes években nagyobb volt a vonzása, mint Vácnak. A hatvanas években Szob jelentősen, sőt majdnem teljesen visszaesett, Vác viszont erős szívhóhatást fejtett ki. A két város vonzási-periódusainak különbsége a munkalehetőségek kínálatában meglévő különbségekre vezethető vissza. Az ötvenes években sokan Szobon a kőbányában vállaltak munkát. A hatvanas években bekövetkezett visszaesés lehetséges okai közt a dolgozók munka-minőség iránti igényének átalakulása is szerepet játszhatott.

Napjainkban Vác és Szob közel egyforma vonzással hat a munkaerőre. Mindkét város életében ütemes fejlődés indult meg. /Szobon például a helybeliek által "Léüzemnek" nevezett, üdítőitalokat, szörpöket készítő gyár épült fel./ Javult az infra-

struktúra, megváltozott a közlekedési hálózat. /Perócsényben nincs vasutállomás. Kimozdulni - közuti járművön - csak autóbusszal lehet. Autóbusz a községből nyolcszor indul naponta. Szobra kb. egy óra alatt, Vácra kb. negyven perc alatt, Budapestre kb. másfél óra alatt tudnak a perócsényiek elérni. Hozzá kell tennünk - feltéve, ha járhatóak az utak. Ottlétünk idején például az Ipoly kiöntött és lehetetlenné tette a közlekedést./

A környező falvak között Kemence áll az élen. A kemencei munkavállalások időrendi elemzése érdekes eredményre vezetett: tulnyomó részük az 1961-ig terjedő időszakra esett. Kemencén ekkor egy munkalehetőség kínálkozott a dolgozni kívánók részére: az erdőgazdaság. Az erdőgazdaságban a szakképzetlen munkások is elhelyezkedhettek, komoly fizikai igénybevételt jelentő munkaterületeken. A kemencei összes munkavállalásból 81% ekkor következett be. A mezőgazdaság szocialista átszervezése után alapjaiban változott meg a földrajzi mobilitás. Kemence, mint munkaerőt vonzó tényező teljesen elvesztette hatását.

Vámosmikola munkaerővonzása az 1962-67-es periódusban volt a legnagyobb. Ekkor a főváros után a második helyen állt. A fellendülést azzal magyarázzuk, hogy a környék egyetlen gépállomása itt működött. Vámosmikolának állami gazdasága is volt. A gépállomás megszűnésekor felszabadult munkaerőt a Perócsényi Petőfi TSZ szivta fel.

A perócsényi és a tései munkavállalások számát és időbeli elhelyezkedését együtt vizsgáltuk, mivel ennek a két községnek semmi munkaerőszívó ereje sem volt a TSZ-ek megalakulásáig. Eddig az időpontig tehát a két település semmiféle munkalehetőséget sem tudott biztosítani lakóinak. Az itteni néhány munkavállalás helye a Perócsényi Erdőgazdaság volt. Az 1962 utáni munkavállalások 98%-a a TSZ-ekben történt. Míg az 1962-67-es időszakban csak nyolc, addig az 1968 utániban 63 munkavállalás esik a két község TSZ-eire. A perócsényi és a tései, majd a vámosmikolai TSZ egyesülése új távlatot nyitott a fejlődésben. Egy nagyobb területen, magasabb költségvetéssel gazdálkodó TSZ több munkalehetőséget kínálhat a környéken élőknek. Megnő így a beruházási "képesség" is, a talán megteremtődnek az alapjai egy kultur-

centrum kiépítésének. /Amikor Tésán jártunk, a megkérdezett, jelenleg Budapesten dolgozó fiatalok majd mindegyike a szak-képzettséget igénylő munkaalkalmat és a kulturális, művelő-dési lehetőségek hiányát jelölte meg távozása okaként./

3. tábla

A legfontosabb népgazdasági ágazatok vonzása a Perőcsényi Petőfi TSZ-ben foglalkoztatottakra 1950-75 között

Népgazdasági ágazat	1950-56	1957-61	1962-67	1968-	Összesen:
Mezőgazdaság	45	32	44	78	199 fő
Ipar	5	18	0	7	30 fő
Építőipar	14	10	15	15	54 fő

A népgazdasági ágak között a mezőgazdaság abszolút tulsullyal bír. A mezőgazdasági munkavállalások száma az ötvenes évektől napjainkig emelkedő tendenciát mutat. Az egyetlen visszaesés az 1957-61-ig terjedő időszakban történt, amikor az erdőgazdasági munka vesztett népszerűségéből, a TSZ-ek pedig még nem alakultak meg. Ez előtt a mezőgazdasági munkavállalások nagyrészt az erdőgazdaságban, csekély számban az Állami Gazdaságban zajlottak le. Amikor a TSZ-ek még épphogy csak bontogatták szárnyaikat, csökkent a mezőgazdasági munka "vonzereje"; megerősödésük egyben a "vonzerő" intenzitásának növekedését is jelentette. 1968-tól a TSZ-ek szerepének további erősödése figyelhető meg. A fellendülést bizonyítja az a tény is, hogy az 1968 utáni munkavállalások száma, a mezőgazdaságban történt összes vállalás 39,5%-a.

Az ipari munkavállalások száma eleinte meglehetősen kevés volt, azonban az erdőgazdaságok háttérbeszorulásával megnőtt, több, mint háromszorosára emelkedett! A mezőgazdaság szocialista átszervezése után az ipari munkavállalások száma nullára esett vissza. 1968 után az iparban újra emelkedés következett be, az 1957-61-es maximumot azonban még nem érte el. Mi ezt szintén a TSZ-ek helyzetének erősödésével, a mezőgazdaság gépesítetttségének növekedésével, a technikai szint emelke-

désével, a magasabb kvalifikációt igénylő munkaalkalmak számának és formáinak kiterjedésével magyarázzuk. Így a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők a mezőgazdaságban is tudnak szakképzettségüknek megfelelő, ipari jellegű vagy másfajta munkát folytatni; nem kényszerülnek rá, hogy az egy kicsit lenézett vagy idegenkedve fogadott mezőgazdasági gyalogos, állatgondozói munkával keressék kenyerüket.

Az építőipart a statisztikai-szociológiai elemzésekben szokásos módon különválasztottuk az ipartól. Az építőipari munkavállalások száma az egyes időkategóriákban egyenletesen oszlik meg, vagyis tartani tudja vonzását. Ezt a munkaterületet a dolgozók jobban ismerik, mint az ipar más munkalehetőségeit, s a többi iparág talán valamivel igényesebb a felvett dolgozók iránt. Az építőiparban sok a szakképzettséget nem igénylő, segédmunkási munkakör.

4. tábla

A Perőcsényi Petőfi TSZ alkalmazottai mezőgazdasági munkavállalásainak szektorális megoszlása a vizsgált időszakokban

	1950-56	1957-61	1962-67	1968-	Összesen
TSZ	0	1	23	72	96 fő
Erdőgazdaság	41	24	7	4	76 fő
Á.G.	4	7	14	2	27 fő

A mezőgazdasági szektorok közül a TSZ-eké a vezető hely, az összes mezőgazdasági jellegű munkavállalások 48,1%-a. Második helyen 38,1%-kal az erdőgazdaság áll, majd utána, eléggé lemaradva, 13,8%-kal az állami gazdaságok következnek. Az egyes szektorok időrendi elemzése során sokkal érdekesebb összefüggésekre derült fény. Az 1950-56-os periódusban nem történt, de nem is történhetett munkavállalás a TSZ-ekben. A TSZ-ek megalkulásuk után fokozatosan emelkedő népszerűsége tettek szert, majd ugrásszerű növekedés következett be - s ma is az első helyen állnak. A TSZ-ek, már többször hangsúlyozott megerősödött szerepére kell ezuttal is hivatkoznunk. Az ugrás időszakában,

1968 után az állami gazdaságok népszerűsége észrevehetően megcsappant. Elképzelhető, hogy az itt keletkezett szabad munkakerő is a TSZ-ekben helyezkedett el.

Az erdőgazdaság az 1950-56-os időszakban az összes mezőgazdasági jellegű munkavállalások 91%-át mondhatja magáénak. Ezt azzal indokoljuk, hogy szakképzettséget nem igénylő munkát a környéken csak a Kemencei Erdőgazdaságban lehetett találni. A következő intervallumban végbement nagyarányú visszaesés magyarázataként arra hivatkoznánk, hogy javult az életszinvon, megismerték a távolabbi települések által nyújtott lehetőségeket, más, kevesebb fizikai erőt igénylő és talán jobban fizetett munkaterületeket is "felfedeztek". A TSZ-ek megalakulása tovább sorvasztotta az erdőgazdaságok népszerűségét. A TSZ-ben is találhatók szakképzettséget nem igénylő munkaterületek, s nem utolsó szempont az sem, hogy így a munka helyben, a lakóhelyen volt. Napjainkban szinte megszűnt az erdőgazdaságok szerepe a munkavállalásokban.

Az Á.G. fejlődése az első két időszakban arányos a gazdasági növekedés ütemével. Egyetlen szembetűnő emelkedést mutató időszakot találhatunk: 1962-67 között. A magyarázat kézenfekvő, ha figyelembe vesszük, hogy ebben az időben jött létre a gépállomás Vámosmikolán, mi pedig a gépállomásokat az állami gazdaságok közé soroltuk. A gépállomások megszűnése a TSZ-ek vonzásának megnövekedésével egyidejűleg ment végbe. Jelenleg az állami gazdaságok szerepe a vizsgált területen minimális.

2. Horizontális intragenerációs mobilitás

A munka kézi vagy gépi jellege szerinti mobilitás ²

A vizsgált minta tulnyomó része egész életében csak kézi munkát végzett. Ezt azzal magyarázzuk, hogy bár fokozódik a gépesítés, a TSZ-ekben napjainkban még mindig az ilyen munkák vannak túlsúlyban. Összefüggésben lehet a kézi munkák meghatározó szerepe az iskolai végzettséggel is: a mintában 30 olyan személy volt, aki nem végezte el a 8 általánost vagy éppen csak 8 általánossal rendelkezett. Az ilyen képzettségűek - kevés kivétellel - nem is tudnak gépi munkát végezni. /Kivételt képez pl. az állatgondozóknál a fejőgép kezelése - azonban ilyen eset mintánkban alig fordult elő./ Szemléltesse

6. tábla

A kézi és gépi jellegű munkakörök váltása a Perőcsényi TSZ dolgozói között

fő	
Csak kézi munkát végzett	30
Csak gépi munkát végzett	0
Csak egyféle munkát végzett	30
Egyszer változtatott: kézi-gépi	11
Egyszer változtatott: gépi-kézi	2
Csak egyszer változtatott	13
Többször változtatott	2
Ö s s z e s e n :	45

néhány életpálya állításunkat.

M.I. fakitermelő - földmunkás - fakitermelő - segédmunkás - kubikus - segédmunkás -

P.D. segédmunkás - kubikus - mezőgazdasági munkás -

Olyan egyént nem találtunk mintánkban, aki egész életében csak gépi munkát végzett volna. Ez érthető is, hiszen a gépesítés csak napjainkban vonult be az élet minden területére.

Több volt azonban azoknak a száma, akiknél a kézi-gépi jelleg egyszer változott, mégpedig úgy, hogy rövidebb-hosszabb ideig kézi munkát végeztek, majd elvégeztek valamilyen szaktanfolyamot vagy szakiskolát - s "gépre kerültek". 11 fő dolgozott traktorosként vagy gépkocsivezetőként. Például

K.J. segédmunkás - gépkocsi rakodó - traktoros -

E.J. csemeteültető - fakitermelő - pakoló - fakitermelő - segédmunkás - erdei munkás - rönkrakó - rakodó - traktoros

Csak két ember életében változott a kézi-gépi munka többször, Érdekeségként leírjuk életpályájukat:

V.G. fakitermelő - segédmunkás - csillás - erdei munkás - traktoros - segédmunkás - traktoros - kubikus - mezőgazdasági munkás - traktoros - rakodó

L.J. erdész - traktoros - segédmunkás - segédmunkás - rakodó - segédmunkás - mezőgazdasági dolgozó - traktoros

3. Vertikális intragenerációs mobilitás

A/ Szakképzettség szerinti mobilitás

7. tábla

A szakképzettség szerinti mobilitás

	Perőcsényi TSZ	PÁEG
Csak segéd munkát végzett	15	46
Csak szak munkát végzett	2	2
Csak egy féle munkát végzett	17	48
Egyszer változtatott: segéd-szak	17	5
Egyszer változtatott: szak-segéd	3	4
Csak egyszer változtatott	20	9
Kétszer változtatott: segéd-szak-segéd	0	2
Kétszer változtatott: szak-segéd-szak	2	1
Csak kétszer változtatott	2	3
Többször változtatott	2	15
Ö s s z e s e n :	41 fő	75 fő

A táblázatból kitűnik, hogy a perőcsényi mintából 15 fő végzett egész életében segéd munkát. "Iskolázottságuk" miatt nem is lett volna módjuk szakképzettséget kívánó tevékenységet folytatni. A PÁEG-ben sem különbözött sokban a helyzet, az erdőgazdasági munka is szakképzetlen munkaerőt kíván. Mindössze két, egész életében csak szak munkát végzett dolgozót találunk mindkét mintában.

17-en változtatták a segéd munkát szak munkára Perőcsényben, Pilisen viszont öt-en. A szakképzetlen dolgozók az ötvenes években az erdőgazdaságokban stb. dolgoztak. Szocialista társadalom azonban lehetővé tette az arra vágyóknak a munka melletti tanulást, így aki erre kedvet érzett, komolyabb felkészültséget szerezhetett. A perőcsényi adatokból kiderül, hogy ezek nagy része traktoros vagy gépkocsivezetői tanfolyamot végzett. Hangsúlyozzuk, hogy az ilyen típusú "munkáskarrier" csak a TSZ alkalmazottaira jellemző.

A perőcsényi adatok között 3, a pilisiek között 4 olyan eset akadt, amikor valaki szak munkásból segéd munkás lett. Az

ilyen változás "természetellenes", csak valamilyen nyomós tényező indokolhatta. Történhetett ez a fizetés miatt, de azért is, hogy a dolgozónak ne kelljen ingáznia.

L.J. erdész - traktoros - segéd munkás - traktoros - kombájnos - segéd munkás - rakodó - segéd munkás - mezőgazdasági dolgozó - traktoros -

V.G. fakitermelő - segéd munkás - csillás - erdőfenntartó - erdei munkás - traktoros - segéd munkás - traktoros - kubikus - traktoros - rakodó - segéd munkás - rakodó

T.F. segéd munkás - traktoros - segéd munkás - traktoros - rakodó - segéd munkás - rakodó - állattenyésztő -

Többször változtató a perőcsényi TSZ alkalmazottai között 2 volt, a PÁEG-ben 15. Ők vagy csak a munkacsucokra /pl. aratás/ jöttek ezekre a helyekre dolgozni, vagy még keresik a számukra legmegfelelőbb munkaformát. Például

L.J. erdész - traktoros - segéd munkás - traktoros - kombájnos /julius 1-én!/- segéd munkás - rakodó - segéd munkás /Mozsiüzemi Vállalat novemberben!/- mezőgazdasági dolgozó - traktoros -

B/ A vállalati hierarchiában végbement mobilitás

Az életutakat a vállalati hierarchián belül vizsgálva arra a megállapításra jutottunk, hogy nagyon kevés ember változtatja a helyét az "üzemi társadalomban".

A vizsgált 50 életut során csak 5-nél tapasztaltunk a kiindulási pozícióhoz képest változást. Tipikus "karrier életut" mindössze 3 fordult elő. Ezek:

B.L. segéd munkás → gyakornok - adminisztrátor → ágazat vezető

H.V. segéd munkás → brigádvezető - technikus-agronómus

P.J. erdőirtó - erdész → kerületvezető erdész

A másik két életut már nem ilyen egyenletesen fejlődő.

E.A. munkagépkészítő → brigádvezető → gépkocsivezető

Cs.E. adminisztrátor → csapos → anyagkönyvelő

4. A mobilitások "szabadságfoka"

A mobilitás típusait az eddigekben különböző aspektusokból vizsgáltuk. Ez a megközelítés szükségessé teszi az összevetést is, hiszen mégiscsak egy dologról, egy döntéssorozat eredményéről van szó. Az összevetést a mobilitás "szabadságfoka" fogalom bevezetésével hajtjuk végre.

A döntés "szabadságfokán" a változatlan és megváltozott életpályák arányát értjük, tehát azt, hogy egy aspektusban milyen lehetőség volt a változtatásra - más oldalról - milyen kényszer játszott szerepet.

8. tábla

Az életpályák különböző aspektusainak "szabadságfoka"

	kézi-gépi reláció	segédmunka szakmunka reláció	a vállalati hierarchia relációja
A Perőcsényi Petőfi TSZ alkalmazottainál			
Előfordulások	n az összes %-ában	n az összes %-ában	n az összes %-ában
Egyszer sem változott	30 66,7%	17 41,4%	45 90%
Megváltozott	15 33,3%	24 58,6%	5 10%
A Pilisi Állami Erdőgazdaság dolgozóinál			
Egyszer sem változott		43 76,2%	88 98%
Megváltozott		15 23,8%	2 2%

A legkisebb "szabadságfok" a vállalati hierarchián belüli elmozdulásnál tapasztalható. A végzettség szerinti mobilitásnál keletkezett a legnagyobb eltérés a két minta között; míg a perőcsényi TSZ-ben nagy, addig a PÁEG-ben kicsi volt a szempontból az életpályák "szabadságfoka".

Melléklet

A munkakönyv vizsgálatunkban felhasznált rovatai a következők:

Személyi adatok: - A munkakönyv tulajdonosának neve
- Születési év, hó, nap
- Születési helye
- Anyja neve

Első ízben munkakönyvet kapott évben
..... foglalkozási ágra

A munkakönyv kiállítása előtti munkaköre: évtől-évig
megnevezés

Legmagasabb iskolai /általános, közép, felsőiskolai/ végzettség:

- megjelölése

Szakképzettség, szakiskolai, szaktanfolyami végzettség, a technikai minimum és a kötelező gyakorlat adatai:

- megszerzés időpontja

- megjelölés

A munkával kapcsolatos jutalmazások és kitüntetések

A munkáltató neve /cége/ és székhelye

A munkavállaló: - munkába lépésének napja
- munkaköre /foglalkozása/ belépéskor és kilépéskor
- bérkategóriája belépéskor és kilépéskor
- munkából kilépésének napja
- munkaviszonya megszűnésének módja

1. A táblázatban használt idő-intervallumokat, időrendi kategóriákat önkényesen, de nem minden megfontolás nélkül állítottuk fel. A kategóriahatárok történelmünkben, népgazdaságunkban végbement jelentős változások időpontjának felelnek meg. Így az 1950-es kategóriahatár a munkakönyvek kibocsátásával, az 1957-es az ellenforradalom leverésével, az 1962-es a mezőgazdaság szocialista átszervezésével, az 1968-as az új gazdasági mechanizmus bevezetésével hozható összefüggésbe. Így bár az időhatárokat önkényesen állapítottuk meg, azok - véleményünk szerint - mégis jól illeszkednek társadalmunk makrofolyamataiba.
2. Kézi munkának azokat a munkafajtákat nevezzük, amelyek eszköze: ásó, kapa, fejsze, villa, lapát, kalapács stb. A gépi munkák eszköze: erőgép, munkagép /pl. traktor/, fejőgép, esztergapad stb. Ez természetesen azonos munkafajták esetében is eltérhet - a munkahely gépesítettségének színvonala szerint. Az elemzés ilyen szempontból csak feltevésekre támaszkodhat. Az objektivitás növelésének céljából a bizonytalan eseteket nem vettük figyelembe. /Biztos esetnek tekintettük pl. gépi: traktoros, gépkocsivezető; kézi: gyalogmunkás, felterhelő stb./
3. A táblázathoz a következő magyarázatot kívánjuk fűzni. A betanított munkásokat a segédmunkások közé soroljuk, mivel ez nem igényel speciális iskolai végzettséget és nem jogosítja fel a betanított munkást egy bonyolultabb, drágább gép kezelésére. E besorolás ellen jogos érv lehet, hogy hivatalosan elkülönítik a két munkafajtát, s ez a bérezésben is megnyilvánul. Ezt azonban nem mindenhol érvényesítik, s így e kategória önálló használata az elemzés objektivitását csökkentette volna.

A TV BEFOGADÁSA ÉS TERJEDÉSE PEST MEGYE 5000 LA-
KOSNÁL KISEBB KÖZSÉGEIBEN 1960 ÉS 1970 KÖZÖTT

I. A TV befogadása-terjedése kutatásának elméleti alapjai

Tanulmányunknak nem célja az innováció befogadásának-terjedésének elméleti vizsgálata. Bevezetésképpen ezért csupán néhány olyan fogalmat ismertetünk, amelyek - a hozzáértő szakembereket nem számítva - talán még nem közzismertek.

Innováció: egy tárgy, egy gondolat, egy tevékenység, amely lényegileg más /új/ mint minden ezt megelőző objektíváció.¹ Az innováció terjedése időigényes folyamat. E folyamatot a befogadó közegben való elterjedés mértéke és intenzitása alapján jellemezhetjük. Az innováció terjedése függ: az innováció

- relatív előnyeitől /tehát hogy felhasználója minden korábbi, az innovációt helyettesítő objektíváció használatához képest mennyi többlethaszonra - pénz, presztizs, kényelem, elégedettség - tesz szert/;
- kompatibilitásától /a közeg értékrendjével, szokásaival való "összeférés" lehetőségeitől/;
- bonyolultságától /a felhasználás terén/;
- a közérthetőségétől /a befogadás terén; elsősorban nem a használat, hanem a relatív előnyök érzékelése szempontjából lényeges/;
- láthatóságától /a relatív előnyök nyilvánvalósága, kép-tárgyszerűsége, bizonyíthatósága kap hangsúlyt ezáltal/.

Mindezeket összefoglalva, feltételezzük az idézett szerzők, hogy az innováció akkor terjed könnyen: ha előnyös a közegnek /ez az előny könnyen belátható és beláttatható/ befogadását pedig nem gátolja semmilyen környezeti-tudati elem.

Vizsgáljuk meg, mit jelent ez az elméleti alap a TV ter-